

**ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ І ЧИННИКИ
РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ДОЗВІЛЛЯ І
РЕКРЕАЦІЇ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ**

Пангелов Борис

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»

Аннотація

В статтю приведені данні відносно передумов виникнення і факторів розвитку індустрії дозвілля та рекреації в зарубіжних країнах во другій половині ХХ століття. Основними передумовами були: збільшення вільного часу населення; ріст сімейного благополуччя; розвиток соціальної політики; скорочення витрат часу на ведення домашнього господарства; підвищення освітнього і культурного рівня населення; науково-технічне і інформаційне розвиток суспільства.

Факторами привертання населення до активного відпочинку визначені: пропаганда засобами масової інформації здорового образу життя; наявність фінансової системи «відпочинок в кредит»; вдосконалення і розширення дозвілльових послуг і товарів; вивчення запитів населення відносно активного дозвілля; розвиток інфраструктури закладів активного дозвілля; виробництво товарів спортивно-рекреаційного призначення.

Ключові слова: індустрія дозвілля, фізична рекреація, населення, зарубіжні країни.

Annotation

The article presents information on the preconditions and factors of development of the industry of leisure and recreation in foreign countries in the second half of the twentieth century. The basic premise was: the increase in leisure time of the population; increase family wealth; the development of social policy; the reduction in time spent on housework; raising educational and cultural level of the population; scientific-technical and informational development of the society.

Factors attracting people to active recreation defined: propaganda by the media of a healthy lifestyle; the presence of a financial system in credit; improvement and extension of leisure services and products; study the population's needs relative to leisure activities; development of infrastructure institutions of leisure activities; production of goods sports and recreational activities.

Key words: leisure, physical recreation, population, foreign countries.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси докорінних соціальних перетворень у зарубіжних країнах після другої світової війни позначились і на розвитку сфери дозвілля та рекреації. Однак ці процеси у різних регіонах світу мали різні вектори розвитку, що обумовило різні темпи розвитку рекреаційно-дозвілльової сфери. У повоєнні роки значно зросла кількість рекреаційних організацій у країнах Західної Європи та США. Починаючи з 60-х років ХХ ст., рекреаційний напрям фізичної культури різних країн зарубіжжя почав розвиватися в межах міжнародного руху «Спорт для всіх».

У країнах Азії та Сходу, на територіях колишнього Радянського Союзу культура активного дозвілля у цей період лише починає формуватися.

У другій половині ХХ ст. рекреаційні потреби людей багато чому змінюються і набувають масових форм дозвілля. Створюється система підприємств дозвілля, яку називають «індустрія дозвілля». Вивчення закономірностей становлення та розвитку індустрії дозвілля й рекреації (в тому числі і фізичної) неможливе без глибокого аналізу світового досвіду. Особливу увагу привертють праці зарубіжних і вітчизняних вчених – Буллара Дж. (1986), Гоббса

Д. (2000), Дюмазедьє Ж. (1989), Едінгтона К. (1993), Петрової І.В. (2005) та ін., в яких розкривається сутність та природа рекреації й дозвілля, принципи формування рекреаційної і дозвіллевої індустрії, взаємозв'язок комерційних і некомерційних дозвіллевих послуг, що надаються населенню [3, 6, 8, 9]. Тому необхідно розкрити сутність «індустрії дозвілля та рекреації» як явища.

Мета статті – визначити передумови виникнення і чинники розвитку індустрії дозвілля і рекреації в зарубіжних країнах у другій половині ХХ століття.

Методи дослідження – аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури; метод системного підходу; хронологічний метод; історико-логічний метод; описовий метод; компаративний метод.

Результати дослідження та їх обговорення. Необхідно передусім зазначити, що соціально-економічними передумовами виникнення індустрії дозвілля та рекреації в зарубіжних країнах були такі: збільшення вільного часу (щоденного, щотижневого, відпускнуго); скорочення робочих годин і поширення часткової зайнятості; зростання сімейного добробуту, що відкрило нові можливості для організації дозвілля за власним бажанням; розвиток соціальної політики (пенсійне забезпечення, медичне страхування, оплачувані відпустки, пільгова система, каси сімейної допомоги на підприємствах, бюро сімейної допомоги); скорочення витрат праці та часу на ведення домашнього господарства; підвищення освітнього та культурного рівня населення; науково-технічний та інформаційний розвиток суспільства (рис. 1). Ці фактори суттєво вплинули на формування готовності зарубіжного суспільства сприйняти сучасну концепцію дозвілля та активного відпочинку.

Другорядними, хоч і не менш важливими чинниками, що ак-

тивізували залучення населення до активного відпочинку, є: пропаганда засобами масової інформації факторів здорового способу життя; розробка системи «відпочинок в кредит»; постійне оновлення, удосконалення та розширення товарів і послуг для активного дозвілля; систематичне вивчення запитів та бажань населення щодо активного відпочинку; розвиток інфраструктури закладів активного відпочинку і дозвілля; покращення матеріально-технічної бази дозвіллевих закладів; виробництво товарів спортивно-рекреаційного і туристичного призначення (рис. 1).

Об'єктивні передумови виникнення і чинники розвитку сфери активного відпочинку сприяли формуванню національних оздоровчих програм у зарубіжних країнах. Ці програми сприяли вирішенню різноманітних соціальних, економічних, ідеологічних завдань.

У 60-х роках ХХ ст. у багатьох країнах у засобах масової інформації з'являється велика кількість публікацій щодо незадовільного рівня фізичної підготовленості, стану здоров'я населення. Основними аргументами цієї критики були [5].

1. Зниження рівня фізичної підготовленості населення і, зокрема, дітей (у 1960-х роках 80% американських школярів не змогли виконати нормативи, які виконували учні 1950-х років).

2. Підвищення факторів ризику серед дітей і дорослих до захворювань, пов'язаних з гіподинамією (гіпертонія, атеросклероз, захворювання серця – біля 50% учнів).

3. Зниження інтересу до занять спортом і фізичної активності (у 1960-х роках відвідування необов'язкових занять з фізичної культури в американських школах скоротилось до 10-25%).

4. Диспропорція між досягненнями «великого» спорту і кількістю людей, які займаються

масовим спортом.

5. Скорочення державного фінансування на освіту і соціальні потреби.

У зв'язку з цим у зарубіжних країнах починає формуватись рух масової фізичної активності населення, який отримав назву «спорт для всіх». Звертаючись до поняття «спорт для всіх» ми вже зазначали, що з 1960-х років ХХ ст. у межах цього руху розвивається і рекреаційний напрям фізичної культури.

Однак, М.В.Дутчак (2009) зауважив, що поняття «спорт для всіх» неоднозначно трактується фахівцями. Вченим було проведено теоретичне дослідження цієї дефініції, що дозволило визначити, що «...спорт для всіх – це самостійне соціальне явище, яке полягає у регулярному використанні різними віковими групами населення під час дозвілля доступних видів рухової активності шляхом участі у відповідних спортивних заходах, самостійних заняттях у формальних організаціях чи неформальних групах для зміцнення здоров'я та покращення якості життя людини» [2, 4]. Таким чином, аналізуючи оздоровчі програми населення у зарубіжних країнах ми ототожнюємо поняття «фізична рекреація» і «спорт для всіх».

Отже, виникнення руху «Спорт для всіх» пов'язане з діяльністю Ради по культурній співпраці, створеній у 1962 р. Європейським економічним співтовариством. Саме під назвою «Спорт для всіх» Рада у 1966 р. прийняла довгострокову програму розвитку спорту, фізичного виховання і організацій відпочинку на природі (своєрідної форми туризму).

Рада не приховувала, що вирішувала соціальне завдання, виявляючи турботу європейських урядів щодо потреб трудящого населення. У 1975 р. була прийнята європейська Хартія «Спорт для всіх». У ній був визначений по-

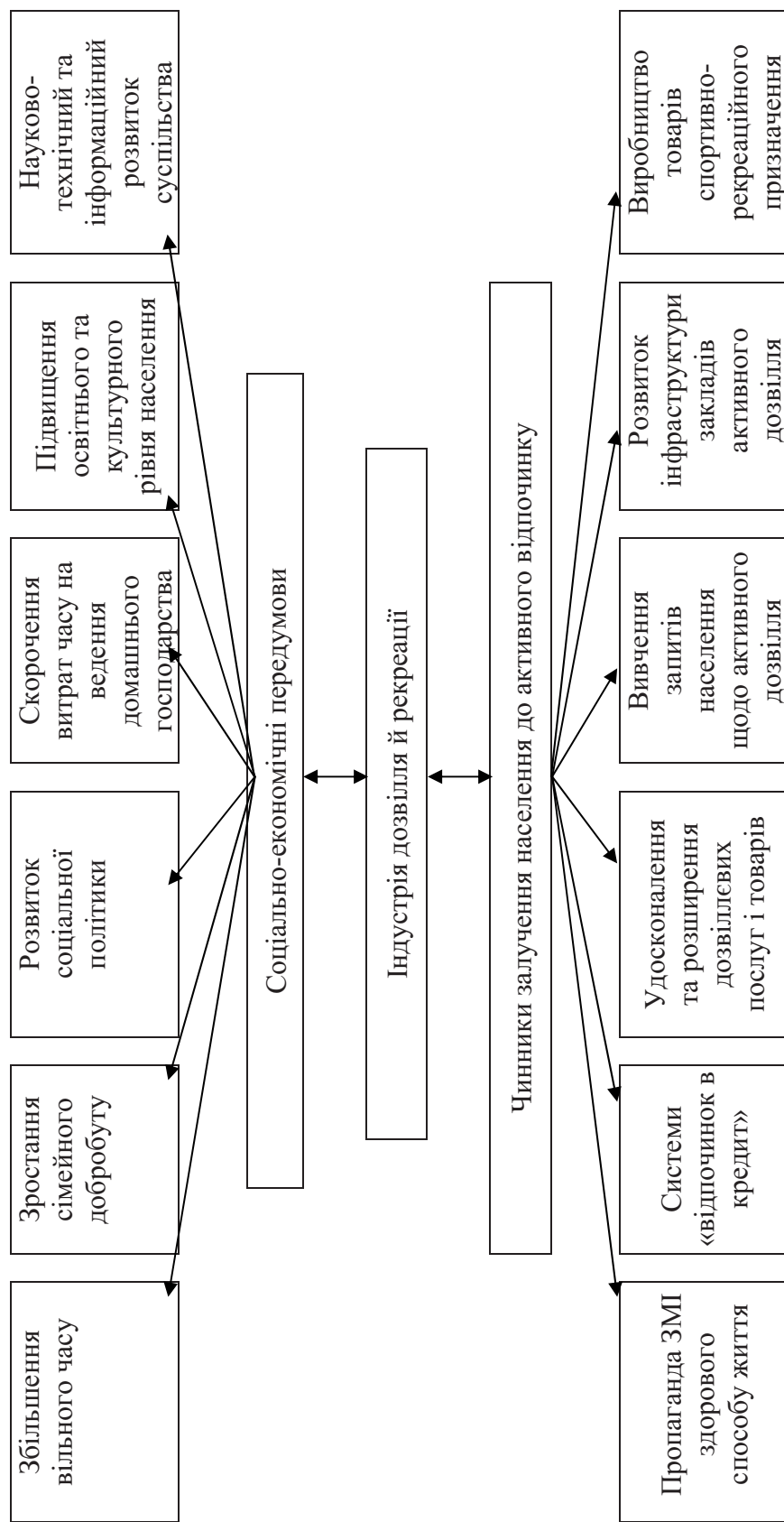

Рис. 1. Передумови виникнення і чинники розвитку індустрії дозвілля й рекреації в зарубіжних країнах у другій половині ХХ ст.

рядок діяльності урядових та неурядових організацій розвинутих країн щодо розвитку спортивно-рекреаційного руху, а також намічена загальна лінія діяльності цього центру.

У ряді європейських країн рух «Спорт для всіх» отримав помітний розвиток. З 1967 року в Норвегії проводиться компанія «Трім». Її метою було забезпечення оптимального фізичного стану громадян, що забезпечує позитивний світогляд і високу якість життя. В тому ж році в Іспанії почала діяти оздоровча програма «Ми розраховуємо на вас». У 1968 році «Трім» отримав розповсюдження в Нідерландах. У 1970 році довгострокові програми по залученню населення до фізкультурно-рекреаційних занять були розроблені в Бельгії, ФНР, Фінляндії та Швеції. У 1971 році до руху приєдналися Австрія, Іспанія, Данія, Швейцарія, у наступні роки – Ірландія, Великобританія, Франція, Італія, Люксембург, Мальта та ін.

З того часу за своїми масштабами спортивно-рекреаційний рух «Спорт для всіх» поступається лише олімпійському руху. У теперішній час у багатьох країнах до 60-70% населення активно займаються своїм оздоровленням, туризмом та іншими видами рухової активності. Розвитку рекреаційного руху сприяє сумісна діяльність фахівців різних країн у галузі спорту, фізичного виховання і рекреації. У межах руху відбуваються міжнародні зустрічі, конференції, конгреси, на яких обговорюються актуальні питання його розвитку.

У середині ХХ ст. починаються активні наукові розробки рекреаційної проблематики. З'являються численні науково-дослідні інститути та організації у різних країнах світу: Національна асоціація рекреації у США, Фонд парків і рекреації в Японії, Міжнародна асоціація з питань розвитку сфери дозвілля, Німецьке товариство з проблем дозвілля,

Італійська культурно-дозвіллево-організація та Національний інститут громадської рекреації, Інститут управління у галузі дозвілля та розваг у Великобританії та ін. Головним завданням таких організацій є вивчення дозвіллевої та рекреаційної проблематики [6].

Так, 1974 року було створено Фонд парків та рекреації (Японія) з метою проведення науково-дослідницьких робіт з рекреаційних питань, організації курсів для навчання та підготовки кадрів, управління національними парками країни, їх технічного розвитку.

1978 року в США створено Асоціацію досліджень дозвілля, що вивчає організацію активного дозвілля в інших країнах, розвиток та прогнозування дозвіллевої сфери в США, розробляє дозвіллеві проекти для різних соціально-демографічних груп.

У 1982 році у Великобританії розпочинає свою роботу Інститут управління в галузі дозвілля та розваг, що досліджує правові засади рекреаційної сфери, регулює стосунки між місцевими органами влади, комерційними та приватними структурами, вирішує питання охорони природного середовища, відповідає за науково-методичне та інформаційне забезпечення рекреаційної сфери, налагоджує міжнародні зв'язки із спорідненими об'єднаннями інших країн світу.

Відмінною рисою фізичної рекреації у зарубіжних країнах у зазначений період стало збільшення уваги з боку держав та урядових органів до проблем її функціонування.

Перш за все, це проявилось у законодавчому регулюванні політики держав у сфері оздоровчо-фізкультурної діяльності населення. У конституціях більшості країн Західної Європи, які були прийняті після 1970-х років, декларується право громадян на заняття спортивно-рекреаційною діяльністю [2].

В основі реалізації завдань оздоровлення населення різних країн було створення системи програм як державного, так і муніципального рівня.

Так, розвитком фізичної рекреації у Фінляндії опікуються державні установи (Міністерство освіти), губернські і муніципальні спортивні ради, а також Фінська асоціація «Спорт для всіх», Фінська центральна спортивна федерація, Робітничий спортивний союз і Консультативний комітет зі спорту для спеціальних груп населення [2].

Оздоровча національна програма Фінляндії є складовою частиною програми Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я «Здоров'я для всіх». Національна фінська програма була опублікована у 1986 році і стала першою програмою у межах вказаного проекту ВООЗ. Науковою основою програми «Здоров'я для всіх» є її багатогалузева спрямованість. Складовою цієї програми є розвиток активного відпочинку і спорту для всіх у країні.

У 1990-х роках у Фінляндії реалізовувались програми «Фінляндія в русі», «Фітнес для життя» з метою надання громадянам різноманітних спортивно-рекреаційних послуг, а також – профілактики типових для цієї країни захворювань: респіраторних, серцево-судинних та опорно-рухового апарату.

Із 2006 року фінською асоціацією спорту для всіх впроваджена програма «Рухайся 30», мета якої – поширення щоденних 30-хвилинних занять фізичними вправами і реалізація потреби людей у спілкуванні [1, 2].

У Західній Німеччині прагнення залучення населення до занять фізичними вправами позначилося ще в кінці 1950-х – початку 1960-х років, коли Німецький спортивний союз висунув програму, названу «Другий шлях», що означало «інше, відмінне від традиційного, відношення до

спорту». Програма здійснювалась клубами та асоціаціями, що входили до складу Німецького спортивного союзу. «Другий шлях» передбачав залучення населення до занять фізичними вправами, подорожей за місто, участі у різноманітних спортивних змаганнях за нестандартними програмами.

Після об'єднання Німеччини у межах реалізації програми «Золотий план Сходу», що передбачала модернізацію інфраструктури для масового активного відпочинку населення нових федеральних земель, у 1999-2003 рр. з центрального бюджету було виділено 52,1 млн. євро [2].

З 2002 р. Німецький спортивний союз розпочав реалізацію загальнонаціональної компанії «Спорт робить Німеччину кращою», яка включає такі соціальні проекти: «Спорт за здоров'я»; «Родина і спорт»; «Спорт проти насильства» [2, 5].

Робота по залученню населення до занять рекреаційною діяльністю мала результати. Якщо у 1960 р. фізичною культурою займалось до 18% дорослого населення, то у 1974 р. вже 37%, а у 1990 – 62% [5].

У більшості країн спортивні заняття на дозвіллі спрямовані на задоволення потреб людини у вільному виборі видів такої діяльності, в активному відпочинку, у прагненні до фізичного удосконалення та зміцненні власного здоров'я, у пошуку середовища для спілкування.

Натомість в Японії основними мотивами до занять спортом у вільний час є відновлення працездатності, самоствердження, самовдосконалення. Поняття «спорт» відоме в країні лише з 1868 року, що пов'язано з виходом Японії з феодальної самоізоляції та перенесенням у японську культуру західних традицій. До цього часу фізичними вправами займалися переважно самураї та борці сумо.

Після Другої світової війни значного поширення набувають

спортивні клуби, що поступово переходять у підпорядкування торгових і промислових фірм. Згодом в Японії формується «корпоративний спорт», що спричиняє появу бейсбольних, волейбольних, хокейних, футбольних асоціацій та ліг. Головним завданням спортивних клубів на підприємствах і корпораціях стає не тільки зміцнення здоров'я робітників, але і розвиток командного духу працівників фірми, спілкування, зміцнення «сімейних» основ менеджменту [7].

Програми «Спорту для всіх» у системі виробництва також добре розвинуті у США і Канаді, які мають низку переваг. Кількість учасників таких програм зазвичай у 3-4 рази перевищує кількість тих, хто займається фізичними вправами за місцем проживання. Більше того, на виробництві ці програми активізують суспільний інтерес до проблем здоров'я.

У США організація рекреаційної діяльності концентрується також навколо навчальних установ (шкіл, коледжів, університетів). Американці серед видів рухової активності віддають перевагу грі в гольф, теніс, більярду, фітнесу.

Серед багатьох оздоровчих програм, які функціонують у США, особливо вирізняється тенденція до «спеціалізації» програм, які орієнтовані на певну вікову групу, категорію населення, людей з порушеннями здоров'я (програма з оздоровлення дітей в США, програма для людей з проблемами розумового розвитку «Спешіал Олімпікс» та ін.).

У Канаді на початку 1970-х років організація «Фітнес Канади», яку фінансував уряд, реалізувала програму «Залучення – дія», що сприяла усвідомленню канадцами позитивного впливу спорту для всіх і спонукала багатьох з них до рухової активності.

Важливу роль в активізації розвитку спорту для всіх у Канаді відіграли Національна декларація з рекреації, прийнята у 1987 р., та

урядовий документ 1996 р. «Рухова активність: план діяльності». У 2001 році було розроблено Стратегію розвитку спорту в Канаді до 2012 р., яка передбачає формування динамічного спортивного середовища, в межах якого всі канадці матимуть змогу займатися спортом відповідно до своїх інтересів і можливостей [2]. Крім того, для громадян Канади та їх дітей встановлено податкові заохочення до рухової активності.

Спортивні клуби, добровільні об'єднання та асоціації, культурно-спортивні комплекси, збагачують форми своєї діяльності, працюючи у вихідні, свята, відпускний період, впливаючи при цьому на життя особистості, її соціальну поведінку та здоров'я. Наприклад, наприкінці 90-х років ХХ ст. в Австралії набуває розвитку програма «Активна Австралія». Її ініціаторами були департаменти охорони здоров'я, спорту та рекреації; департамент у справах сім'ї; австралійська спортивна комісія. Основне завдання програми – змінити ставлення населення країни до фізичної активності, покращити якість спортивно-оздоровчих і культурно-спортивних послуг, розкрити і розвинути фізичний потенціал особистості. Цільовою аудиторією програми стали люди віком від 25 до 60 років, зацікавлені в тому, щоб бути активнішими і мати максимальну користь для здоров'я за допомогою фізичної культури і спорту.

В реалізації проекту беруть участь урядові та неурядові структури, що працюють в таких напрямках: спорт, рекреація в громаді, фітнес, рекреація на свіжому повітрі, охорона здоров'я, місцеве самоуправління.

Отже, спортивно-оздоровчі заходи набули значної популярності серед зарубіжної громадськості. На сучасному етапі фізкультурно-оздоровча робота є провідним напрямом дозвіллевої та рекреаційної діяльності парків, клубів,

культурно-спортивних комплексів, рекреаційних закладів та інших об'єктів індустрії дозвілля.

Сфера дозвілля зарубіжних країн охоплює: готельне господарство (готелі, мотелі, туристичні та спортивні бази, центри відпочинку); заклади культурного відпочинку (кінотеатри, театри, оркестри, хореографічні студії, мистецькі школи, концертні установи); розважальні й видовищні заклади (цирки, ярмарки, карнавали, парки відпочинку, гральні заклади, нічні клуби, казино); заклади активного відпочинку (спортивні клуби різних видів, білярдні салони, майданчики для гри в гольф, басейни, іподроми, ковзанки, треки); клуби-ресторани, кафе-клуби; сімейні рекреаційні комплекси та центри дозвілля; державні зони відпочинку та історико-культурні місця.

Висновки. Фізкультурно-оздоровча діяльність присутня практично у всіх структурних елементах, які складають сферу дозвілля. Отже, у структурі дозвілля фізкультурно-оздоровча діяльність має низку специфічних ознак: підкреслено оздоровчий характер; врахування різноманітності умов життя та потреб соціально-демографічних груп; опти-

мальне поєднання різних видів рухової активності; демократичність форм фізкультурно-оздоровчої роботи; необов'язковість систематичного відвідування спортивних закладів; доступність спортивних центрів, майданчиків і павільйонів.

Література

1. Андреева О., Досвід організації рекреаційної діяльності в зарубіжних клуба / О. Андреева, К. Пацалюк // Теорія і методика фізичного виховання і спорту.-2010.- №1.-с.51-56.
2. Дутчак М.В. Спорт для всіх у світовому контексті: напрями та технології діяльності міжнародних організацій / М.В. Дутчак //Теорія і методика фіз. виховання і спорту. - 2007. - №1. - С.8-16.
3. Дюмазедьє Ж. Культурная революция в организации досуга / Ж. Дюмазедьє //Культурно-просветительная работа. Любительская деятельность в сфере досуга. - М., 1989. - Вып.12. - С.27-38.
4. Ежегодная глобальная инициатива «Движение за здоровье»: концептуальный документ. - Женева: Всемирная

организация здравоохранения, 2003. - 13с.

5. Пангелова Н.Є. Історія фізичної культури: [навч.посібн.] / Н.Є. Пангелова. – 2-е вид. (доповн. і переробл.). – К.: Освіта України, 2010. – 294 с.
6. Петрова І.В. Дозвілля в зарубіжних країнах: [підручник] / І.В.Петрова. – К.: Кондор, 2005. – 408 с.
7. Пиотровски Л.М. Физическая рекреация как часть физической культуры (сравнительный анализ теории и опыта в странах социалистического содружества и некоторых капиталистических странах) Автореф. ...канд. пед.наук / Л.М. Пиотровски. – Л., 1981. – 23 с.
8. Bullaro J., Christober R. Edsinton. Commercial leisure services managing for profit, service and personal satisfaction / J. Bullaro, C. R. Edginton. – New York: Macmillan Publishing Company. – 1986 – 373p.
9. Edginton C.R., Luneskas L.J. Creating magic and Camp Adventure / C.R. Edginton, L.J. Luneskas // parks and Recreation. – 1993. – №10. – P. 27-47.

